

ГЕШЬТАНСЬКА

МИКОЛА ПОГІДНИЙ

КАЗКА

БУЛАВА

МИКОЛА ПОГІДНИЙ

ГЕТЬМАНСЬКА БУЛАВА

Історична казка

ТРЕТЄ ВИДАННЯ

Об'єднання
Працівників Літератури для Дітей і Молоді
Торонто 1985 Канада

diasporiana.org.ua

Ілюстрації Віктора Цимбала

Printed by:
Harmony Printing Limited
123 Eastside Drive, Toronto, Ontario, M8Z 5S5

В націй славній Україні, де батько-Дніпро котить свої срібні хвилі у Чорне море і виглядає чубатих запорожців, жив собі колись козак Нетяга. І блукав він багацько світами, чужими сторонами, а все, щоб кращу долю зустріти і на вільній волі прожити. І всяко йому жилося і всяке бувало, доки не нагадав собі славну Січ-матір запорізьку і лицарські звичаї. Тоді серце його мало не розірвалося з туги та жалю.

Тому не видержав козак Нетяга чужої чужениці, а рішив на Січ вернутись і козацтву запорізькому — низовому поклонитись.

Він зараз зладив собі байдак, набрав харчів і пустився Дніпром в дорогу. І плів він неодну днину і неодну нічку, минав села за селами, міста за містами, скрадався комишами, очеретом, а все ближче і ближче до цілі. Бо його серце нічого більше не бажало, як лиш добитися чимскорше до Січі.

А коли побачив грізний Чортомлик і дикі пороги, загнuzдині в сиві гребені кипучої піни, то з радості козак Нетяга аж заплакав.

Він пустився як божевільний байдаком на Дніпрові пороги. І мчав його байдак стрілою, скакав і плигав з виру у вир, але все щасливо. Бо міцно держався козак Нетяга. Під умілою кермою байдак зручно минав пороги і перейшов на тихе Дніпрове плесо. Тоді завернув козак Нетяга до берега, вискочив із байдака, забрав свої харчі і подався просто на Січ. А що знав запорізькі звичаї, то зараз крикнув:

— Пугу! Пугу!

— Чейже хтось відізветься, — подумав козарлюга і тоді крикнув гучним голосом вдруге:

— Пугу! Пугу!

Але даремне трудився. Ні слихом слихати, ні видом видати. Кругом ніодного людського голосу — наче завмерло.

І дивувався козак Нетяга. Ба — думає, твердий сон козацький. Мабуть недавно з походу вернулись — і замовк.

Та йде козак Нетяга далі і вже побачив курінь, той сам, в якому колись отаман Сірко раду радив.

І приступає він ближче. Вже хоче заходити в двері, аж став і занімів від того дива.

— Що це за лихо, — питає. Чи я в Січі, чи не в Січі? Ніодного козацького чуба немає. Це що сталося? Невже....

І зловився козак Нетяга за чуба:

— Боже мій, Боже мій! Матінко Пречиста! Що це таке скоїлось?

Але ще не вірить своїм очам, козак Нетяга. Іде на майдан, де кругом курені стояли, а посередині, як у віночку, козацька церковця св. Покрови. Та бо й тут немає нічого. Лиш глухо вітер очеретом шумить, наче б тієї козацької слави із віку не було.

І кричить знову в розпуці козак Нетяга:

— Пугу! Пугу!

Але ніхто козацького голосу не чує. Лиш порожня луна немов поглумилася над ним і повторила безвучно: пугу, пугу!

І затривожилося козацьке серце. Він бігав як шалений майданами, комишами, очеретом і кликав, кричав, молив, благав, здіймав руки до неба, але даремне.

Ніхто не відзивався. Кругом тихо й тихо. Лиш Дніпробатько шумить і безжурно котить свої хвилі. Ніде душі живої. Хіба десь пугач жалісно запугував, або в лузі сойка застогнала.

І бив себе козак Нетяга по голові чубатій і жалівся:

— Доле! Доле! Що це таке скоїлося? Що за нещастя впало на нашу Січ-матір?

І подумав козак Нетяга:

— Коли немає нікого при живих, то бодай мертвим треба поклонитись і за душі козацькі лицарські помолитись.

І прийшов козак Нетяга на козацьке кладовище, але коли розглянувся, то занімів од дива.

Всі козацькі могили осквернені, пориті. Хрести поламані лежать поваленим лісом, а домовини козацькі порозкидувані по всьому кладовищі.

Побачивши це все, козак Нетяга так заривав болюче, що здається Дніпро-батько здригнувся од цього. Здавалося пристанув на порогах і слухав, як жалівся нещасний козарлюга.

Та цієї зневаги не мав вже сили стерпіти козак Нетяга. Жаль йому стало, що його друзі й побратими, славні запорожці навіть по смерті спокою не мають.

І знайшов він якусь лопату, перехрестився, та почав копати глибокий діл, щоб козацьке біле тіло похоронити. Копав він цей діл три дні й три ночі. Зносив на своїх ду-

жих плечах розбиті домовини і скидав їх у темний гріб. Кидав усе що було, а коли очистив кладовище з козацького трупу, висипав високу могилу, а на верху поставив високий хрест.

Аж тепер заспокоївся козак Нетяга і стало йому легше на серці. Не сподівався, що доведеться йому віддати козацькій славі останню прислугу.

Стомлений великою працею пішов на Дніпровий беріг. Тут підкріпився холодною водою, сів на камінь спочивати і полинув думками в недавнє минуле.

Всякі думи так і глотилися в його голові козацій. І він вслухувався у грізний шум Дніпрових Порогів, який, здавалось, співав козацьку пісню.

Та він слухав і не дослухався, бо твердий козацький сон замкнув йому повіки і він заснув, леліючи думку про Січ, — козацьку рідну матір...

II.

Ледве очу́няв козак Нетяга з твердого сну, як почув якийсь несамовитий шум біля Дніпрових Порогів. Якраз була північ. Місяць вийшов ізза хмари й кинув сріблестим промінням по дніпрових хвилях.

Тоді побачив козак Нетяга, що ціле плесо так і закипіло від дніпрових русалок. Всі вони в зелених косах, у́ віночках, зловилися за руки й гуляли по хвилях. Гуляли та все ближче підпливали до берега. А вкінці всі враз так і загомоніли:

— Здоров, козаче! Невже ж і ти чекаєш на нас?

І своїм сміхом голосним такий зчинили шум кругом себе, що здавалося, наче б то очерет ожив, залюднився і небо прояснилося.

А козак Нетяга так і кинувся:

— А ви хто такі?

— Ми такі, як і ти! — загомоніли дніпрові русалки. З козачої ми сім'ї, та з козачого роду. Хіба ж ти не бачив нас досі. Ми також ждемо на чубатих запорожців. От, от

надплинуть із походу. А ось глянь! — і всі повели в один бік рукою.

А козак Нетяга глянув і не міг вийти з дива.

Справді, ген далеко, з-під білої мряки, висувались байдаки за байдаками. А на самім переді мерехтить стяг малиновий, немов манить і кличе до себе козака Нетягу:

— Ходи козаче, не потурай воді та порогам!

І він з радості підскаочив на весь стан і кинув шапкою вгору, щоб із байдаків його доглянули.

— Здорові були, молодці! — кричав на весь голос.

Але даремні були його зусилля. З байдаків немов не помічають козака Нетягу. Вони плывуть собі дальше і зникають у чорному вирі і пропадають.

І вже хотів козак Нетяга жалітись, що свої від свого утікають, як нараз помітив, що між русалками зчинився переполох. Всі вони негайно розступилися і з дніпрових хвиль виринув козацький байдак і плив просто на нього.

Заледве вспів козак Нетяга добре приглянутися, як байдак уже причалив до берега і з нього вискочив козацький старшина в синьому контуші, гаптованім золотом.

— Здоров, козаче Нетяго! — закликав він грімким голосом, а срібна шаблюка так і дзенькнула при його боці.

— Приходжу до тебе з поклоном від ясновельможного гетьмана, і від славного козацтва низового! Спасибі тобі, козаче, за те, що не дав козацьке тіло чорному гайворонню на поталу... Спасибі, що всіх їх похоронив по-християнськи! За це приношу тобі дарунок від ясновельможного гетьмана. Ось тобі пірнач козацький!

І подав козакові Нетязі золотий пірнач, вибиваний у весь самоцвітами.

Узяв козак Нетяга пірнач у руки, та в його очах блищать сльози.

— Це повинність моя померших побратимів похоронити! Та що мені з цього, коли не можу побачити своїх друзів запорожців.

Проси ясновельможного гетьмана, нехай мені дозво-

литель до своїх запорожців повернутись. Бо нема мені життя на Січі, коли все там одною руїною дише...

Але козацький старшина твердо похитав головою:

— Ні, ні, козаче, не сміє козацька слава марно пропадати! Але коли так дуже тужиш за своїми братами козаками, то твоє бажання сповниться. Приходь на Січ на Мертвецький Великдень, — тоді все побачиш! І звеселиться твоє серце, бо багато тоді прибуде козацького люду. А тепер прощай, молодий козаче. Мушу йти, заки втретє півень заспіває!

І всів старшина козацький у байдак, а козаки вдарили веслами по воді і відплили.

А по хвилях дніпрових лиш загомніло від пісень русалок. Вони, як розбавлені діти, гралися з хвилями, кидались у крутіжі, обкидалися бризками й усміхалися до козака Нетяги.

Та він немов їх не бачив. Стояв задуманий на березі, а його очі слідили за байдаком, який щораз більше віддалювався від берега, поки зовсім не зник у чорному вирі.

III

Козак Нетяга не покидав уже Січі, бо дуже хотів побачити запорожців. Ждав на Мертвецький Великдень. Він ходив по всіх усюдах та з острахом оглядав руїни.

Ось тут, на майдані, стояла церковця, а там курені, де мешкали січовики; а тут козацтво куліш варило, а тут добоші товариство на раду скликали.

Усі спомини минулого відживали в його душі і ранили серце. В таких думках пробував козак Нетяга на Січі.

І прийшла весна, розступилися олив'яні хмари і показалося ясне сонечко. За шумів Дніпро Славута, рушив кригами і ніс їх на спінених хвилях у Чорне море. А береги дніпрові вкрились зеленою травою і свіжим очеретом.

Таємничий Великдень вже зближався. Козак Нетяга вже ждав — вичікував зустрічі зі своїми запорожцями. Йому пригадалися давні знайомі. Він був цікавий, чи доведеться йому їх побачити.

Вже глуха північ царила над Запоріжжям, лиш бурливі дніпрові хвилі своїм шумом перебивали тишу ночі... Нараз почув церковний дзвін, що поважним гомоном розходився кругом довкола. Здивований подався у той бік, звідки чути було гомін дзвонів.

— А це що за диво?! — буркнув під носом козак Нетяга.

І вмить виросла перед його очима церковця така сама, як її собі запам'ятав. Біля неї стояла дзвіниця, а з усіх сторін уже сунуло козацтво у синіх жупанах і червоних шараварах. А кожний із них держав у руці шапку й сумирним кроком зміряв у відчинену церковцю.

Увійшов за ними й козак Нетяга. Він станув собі у невиднім кутку за крилосом та глядів на козаків, що входили бічними дверима.

Тимчасом зчинився на дворі гамір. Нетяга почув, як довшиші вдарили в літаври. Це вшов гетьман. Увійшовши до церкви зі своєю свитою, перехристився і станув на самім переді. Біля нього поставали полковники та вся старшина,

а за ними набилося повно козацтва. І залунала дзвінка пісня з козацьких грудей. Пан-отець зачав полуношницю.

А козак Нетяга ввесь час розглядався і шукав своїх знайомих. І тоді почув, що хтось поклав йому руку на плече.

Він оглянувся й побачив старого козака, що усміхався приязно до нього. Це був його давній знайомий — Хома Недобитий, що згинув у бою з Москалями під Конотопом.

— Здоров, Нетяго! Славний з тебе товариш, що не забув нас запорожців! — шепнув йому в ухо Хома Недобитий.

А козакові Нетязі аж легше стало на серці.

— Невже ж це ти, Хомо? Чому ж це у вас так сумно на Великдень?

— А хіба ж ти не знаєш, що сталося на Січі? Лиха година впала на нашу нещасну Україну. Чи ж не бачиш, що гетьман наш без булави, а старшина без козацьких клейнодів!?

Сумно похитав головою козак Нетяга.

— І доки воно так буде?

Тоді Хома тихенько шепнув Нетязі.

— Може вже не довго. По службі гетьман на майдані козацьку раду скликає. Щось задумує наш гетьман! Може й на добре воно вийде!

Так вони розмовляли з собою прихапцем і не зчулися, як скінчилася Великодня Служба. Царські ворота замкнулися й нараз стало тихо.

І почув тоді козак Нетяга, що очі всього козацтва звернулися на нього. Він хотів сховатися, — але саме тоді заговорив до нього сам гетьман:

— Ходи, ходи, козаче Нетяго! Ось тут зібралося ціле наше товариство, що в бою за Україну лягло буйними головами.

А козак Нетяга виступив наперед, поклонився ясновельможному гетьманові й усьому товариству низовому.

І зрадів ясновельможний козаком Нетягою.

— Видно вислухав Всевишній Господь нашу молитву!

— промовив гетьман. — Вкінці діждалися живого козака із нашої України. Тепер вже маємо чого раду скликати. Так прошу вас, славні запорожці, на майдан, на козацьку раду! Всіх прошу, — і вас панове полковники, осаули й сотники, і тебе, козаچه Нетяго, і всіх вас, сіове братство!

Сказавши це, гетьман розклонився на всі чотири сторони, а все товариство зараз рушило на січовий майдан. І вдарили довбищі у літаври, а сурмачі заграли у сурми. І зібралось козацького люду, що ні зчислити ні згадати. А посередині засів гетьман з генеральним писарем та всією козацькою старшиною.

А коли все успокоїлося, встав гетьман і грімким голосом промовив:

— Славні молодці, низові запорожці! Оце нині настала хвилина, в якій маємо рішити: чи бути на Дніпрі запорізькій Січі, чи не бути! Коли проклятий Текелій зруйнував нам Січ і коли ми всі лягли буйними головами за матір-Україну, скористав ворог із нашого безсилля. Він загарбав нам гетьманську булаву і всі козачі клейноди, — загарбав,

бо нікому було боронити. Та чи годиться нам, козакам, зректися раз на завжди свого козачого скарбу? Чи годиться мені гетьманувати без гетьманської булави? Ні, молодці, низові запорожці! Тому скликав я вас на оцю раду та й питаю:

— Хто з вас, славні запорожці, піде гетьманської булави і козацьких клейнодів добувати?

І замовк ясновельможний гетьман і глядить на своє козацтво.

А козак Нетяга з насолодою слухав слів свого гетьмана і навіть не завважив, що козацтво так і прошиває його своїми очима. Аж коли гетьман порушився і запитав вдруге, козак Нетяга підніс шапку вгору і дзвінко залунав його молодечий голос:

— Милостивий пане, ясновельможний гетьмане! За вольності козацькі, за Неньку Україну я все зроблю, що прикажеш!

І враз загомніло від козацького голосу аж під хмари.

— Слава, слава, козакові Нетязі! Слава! Слава! Слава!

І тоді приступив до нього гетьман, стиснув йому руку та поцілував його козацького чуба.

— Так пам'ятай, сину! — промовив гетьман, — пам'ятай, що лиш ти можеш дістати гетьманську булаву і козачі клейноди! А допоможе тобі у цьому характерник Дорош. Цей єдиний, що залишився з нас усіх живим. Він мешкає в Холодному Ярі, біля Лебединського Манастиря. Туди треба тобі зараз іти.

А тепер прощай, козаче, бо вже час нам всім відходити!

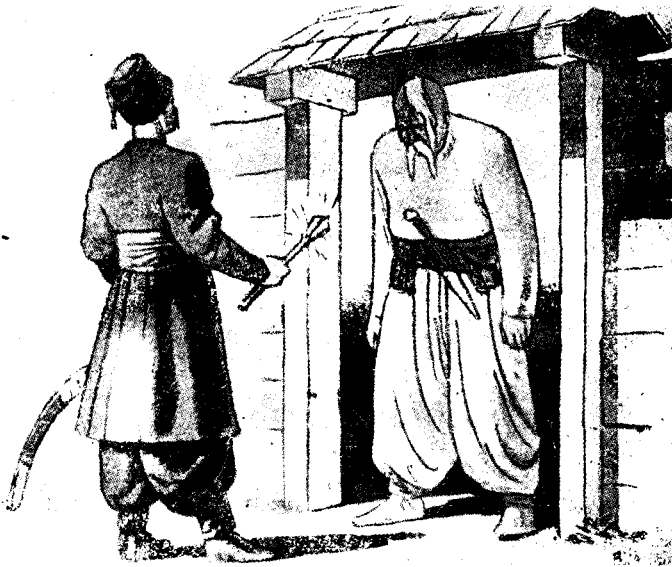
І подав ясновельможний гетьман руку козакові Нетязі, а все козацтво трикратно загомніло: Слава! Слава! Слава!

Коли очунявся козак Нетяга од того всього, все зникло. Кругом царила темна нічка. На небі мерехтіли ясні зорі, а блідий місяць кидав своє холодне проміння на дрімучу землю, наче нічого й не було. Лиш здалека доходив могутній шум Дніпрових Порогів, та до нього вже давно звик був козак Нетяга.

IV.

У Холодному Ярі, біля Лебединського Манастиря, осторонь людей, проживав характерник Дорош, сам-саміський, по козацькому звичаю. Жив собі у ярі. Там мав свій хутір, беріг своєї пасіки, варив сам собі куліш і важкі думи думав.

І ніхто до нього не заходив, бо дуже різкий був характерник Дорош. Не любив жартувати, ні товаришувати, бо від давніх літ звик до твердого козацького життя.

Та не ходили люди до Дороша ще й тому, бо не довіряли і боялися його. Характерник Дорош чари знає... Горе — зайти собі з ним! Дорош знав це і був щасливий, що ніхто йому спокою не колотить. Тому він дуже здивувався, коли побачив перед собою козака Нетягу.

— А це звідкіля тебе сюди принесло, козаче, — запитав глумливо Дорош, а по його чолі так і перейшла сувора борозна гніву.

Але козак Нетяга не злякався його суворого голосу. Віддав гідну шану старому козакові і відповів:

— З Богом приходжу! Приходжу до тебе від ясновельможного пана гетьмана і від низового товариства.

А характерник Дорош аж кинувся од цього:

— Гетьман!? А де ж той гетьман! Нема вже на Україні гетьманів! Ой нема, нема! — і похитав сумно головою. — Милости прошу, сідай козаче! — і підсунув йому стільчик.

А коли сів козак Нетяга, Дорош почав дальше говорити:

— Нема! Нема! Ех, як би то найшовся де такий козак, що поважився б гетьманську булаву в руки взяти. Я б йому зараз показав дорогу й шлях...

А козак Нетяга й каже:

— Я той самий, що на нього чекаєш, Дороше! І не лиш гетьманську булаву, але й усі козачі клейноди хочу дістати.

— Ти!? — крикнув здивований Дорош. — Хто ж тобі про це розказав?

А козак Нетяга піднісся і відповів:

— Сам ясновельможний гетьман! А ось від нього пірнач, що дістав в дарунку. Він саме післав мене до тебе по раду.

— Ану бо, покажи мені цей пірнач! — заговорив Дорош. І взяв він до своїх рук пірнач і почав йому цікаво придивлятися. А опісля немов потверджуючи його правдивість, повторював:

— Так, так, це від нього пірнач! Вірю твоєму слову. Колись я його бачив у руках паволоцького полковника. Еге ж, але тоді він був не такий! Козаки в залізі кохаються, а це панська цяцька, а не пірнач!

І тоді почав Дорош виривати з нього самоцвіти, кидав на землю і затоптував їх ногами:

— Цур тобі з ними! Сідай козаче, а я тобі по козацьки цей пірнач приладжу. Еге ж! Гляди, як загартую це залізо, щоб воно у козацьких руках не трісло!

І піднісся Дорош на всю стать і подався в пасіку. Там біля крислатого дуба розпалив ватру, докинув хмизу, а коли вогонь розгорівся, тоді вложив в нього пірнач і держав

його, доки не розпiкся до червоної грані. Опісля загасив ватру й вернувся до хати.

— Ось тобі все готове, козаче! — заговорив характерник Дорош до свого гостя. Маєш пірнач і він стане тобі у великій пригоді. Але щоб він мав силу і потугу на ворога піднятися, треба його ще в Дніпровому плесі загартувати. І тому мусимо зараз виїжджати, щоб у саму північ бути на місці.

І тоді свиснув характерник Дорош, а луна так і пішла гомоном по землі. Свиснув двічі і цілий ліс задривав, аж листя почало спадати. А коли втретє свиснув, — задудніла земля і пригнались два баскі коні, наче змії.

І зловив характерник Дорош за уздечку одного, а другого подав козакові Нетязі.

— Сідай, козаче, та з лівого боку... А держися цупко на тім вітрогоні!

І скочив мигом козак Нетяга з пірначем у руках на одного, а характерник Дорош на другого. А коли плеснув у долоні, то лиш земля замерехтіла під ними.

Летіли попід хмари. Не їхав козак Нетяга ще так ніколи. Та тепер зрозумів, чому старого Дороша характерни-

ком прозвали. Їхали вони так пів днини і пів ночі і над Дніпрове плесо прибули якраз у пору.

Дніпрові русалки якраз виплили із-під порогів і танковим хороводом зближалися до берега. Та не по це приїхав характерник Дорош, щоб із русалками герцювати. Він вихопив із рук козака Нетяги пірнач і гукнув дужим голосом:

— Гуляй, пірначе!

А пірнач так і полетів у Дніпрове плесо. І почав він гуляти, перекидувати хвилями і зчинив такий крутіж, що перелякані русалки вмить поховалися в очерет. А тоді вода розступилася і показалося ціле дно Дніпрового плеса.

І побачив козак Нетяга в ньому багато козацького люду. Та всі вони були такі нещасливі, а обличчя їх були такі сумні й похнюплені, що аж жаль було на них дивитися.

І здивувався козак Нетяга й питає:

— Що це таке?

А характерник Дорош тільки розсміявся:

— От тобі, козаче, юдине насіння, що всякому ворогові вислугувалося, лише не Україні. Тому така їх доля. З рибами на дні Дніпра-батька... мусять проживати і покуту свою відбувати.

Та не встигли вони добре придивитися, як Дніпром зашуміло, хвилі знялися вгору, заграли, закипіли, запінилися і почали знову заливати дно. А як тільки успокоїлося дніпрове плесо, тоді виплили із своїх криївок стривожені русалки, а одна з них, у золотій короні, держала в руках пірнач.

Вона підплила ближче до берега й крикнула:

— Держи, козаче! — і кинула пірнач на беріг. Та характерник Дорош миттю зловив його в повітрі. Він зараз передав пірнач Нетязі і сказав:

— Тепер уже все готове. Можемо вертатися.

І тоді характерник Дорош та козак Нетяга сіли на коні й пігнули вихром у Холодний Яр.

V.

На другий день, ще перед сходом сонця, лагодився козак Нетяга в дорогу, а характерник Дорош поучував його.

— Знай козаче, що біля Батурина на північ є гетьманський льох. Ось тобі туди йти та й дістатися до того льоху, де заховані козацькі клейноди і гетьманська булава. Одначе пам'ятай, що цього льоху береже велет-лицар, страшний силою, а ще страшніший виглядом. А зветься він Булат-Микулич. І з ним доведеться тобі звести двобій. То

цього нема тобі чого лякатись. Пірнач тобі допоможе, — лиш цупко держи його в своїх долонях і не піддавайся ніяким хитрощам — бо лукавий дуже цей лицар. Більше в нього злоби і підступу, як лицарського духа. Та коли тобі пощастить його перемогти, — тоді йди просто в льох. А там вже знайдеш усе, чого шукаєш. Так, хай щаститься тобі дорога! У Києві на тебе буду ждати!

І козак Нетяга розпрощався з характерником, стиснув пірнач у долонях і пустився на вороному коні в дорогу.

Увесь час їхав він обережно, бо багацько шлялося во-

ком прозвали. Їхали вони так пів днини і пів ночі і над Дніпрове плесо прибули якраз у пору.

Дніпрові русалки якраз виплили із-під порогів і танковим хороводом зближалися до берега. Та не по це приїхав характерник Дорош, щоб із русалками герцювати. Він вихопив із рук козака Нетяги пірнач і гукнув дужим голосом:

— Гуляй, пірначе!

А пірнач так і полетів у Дніпрове плесо. І почав він гуляти, перекидувати хвилями і зчинив такий крутіж, що перелякані русалки вмить поховалися в очерет. А тоді вода розступилася і показалося ціле дно Дніпрового плеса.

І побачив козак Нетяга в ньому багато козацького люду. Та всі вони були такі нещасливі, а обличчя їх були такі сумні й похнюплені, що аж жаль було на них дивитися.

І здивувався козак Нетяга й питає:

— Що це таке?

А характерник Дорош тільки розсміявся:

— От тобі, козаче, юдине насіння, що всякому ворогові вислугувалося, лише не Україні. Тому така їх доля. З рибами на дні Дніпра-батька... мусять проживати і покуту свою відбувати.

Та не встигли вони добре придивитися, як Дніпром зашуміло, хвилі знялися вгору, заграли, закипіли, запінилися і почали знову заливати дно. А як тільки успокоїлося дніпрове плесо, тоді виплили із своїх криївок стривожені русалки, а одна з них, у золотій короні, держала в руках пірнач.

Вона підплила ближче до берега й крикнула:

— Держи, козаче! — і кинула пірнач на беріг. Та характерник Дорош миттю зловив його в повітрі. Він зараз передав пірнач Нетязі і сказав:

— Тепер уже все готове. Можемо вертатися.

І тоді характерник Дорош та козак Нетяга сіли на коні й пігнули вихром у Холодний Яр.

V.

На другий день, ще перед сходом сонця, лагодився козак Нетяга в дорогу, а характерник Дорош поучував його.

— Знай козаче, що біля Батурина на північ є гетьманський льох. Ось тобі туди йти та й дістатися до того льоху, де заховані козацькі клейноди і гетьманська булава. Одначе пам'ятай, що цього льоху береже велет-лицар, страшний силою, а ще страшніший виглядом. А зветься він Булат-Микулич. І з ним доведеться тобі звести двобій. То

цього нема тобі чого лякатись. Пірнач тобі допоможе, — лиш цупко держи його в своїх долонях і не піддавайся ніяким хитрощам — бо лукавий дуже цей лицар. Більше в нього злоби і підступу, як лицарського духа. Та коли тобі пощастить його перемогти, — тоді йди просто в льох. А там вже знайдеш усе, чого шукаєш. Так, хай щаститься тобі дорога! У Києві на тебе буду ждати!

І козак Нетяга розпрощався з характерником, стиснув пірнач у долонях і пустився на вороному коні в дорогу.

Увесь час їхав він обережно, бо багацько шлялося во-

рожного лицарства на шляху. Та аж тепер побачив козак Нетяга, яка біда в Україні. Міста й села знищені, попалені, — кругом лиш згарища, руїна і кров. Ввесь сільський люд зійшо^{сь} на прошаків. А хоч світило ясне сонечко волі, то не бачив його люд у неволі.

Та козак Нетяга їхав. Минав села й міста, аж доки не прибув до Батурина. Тут задержався одну хвилину, а відтак вирушив на північ, за вказівками характерника Дороша

І їхав він неодну днину, не одну нічку, аж побачив за одним селом високу гору, що над нею клубились густі чорні хмари.

— Може це тут отой гетьманський льох! — подумав собі козак Нетяга і спрямувався туди їхати. Та вороний чогось насторожив вуха, заіржав мов би не похочував туди іти. Однак козак Нетяга не потурав своєму коневі, а вдарив його канчуком і пустився об'їжджати гору та шукати входу до льоху.

І об'їхав він гору тричі, але аж за третім разом побачив велику, орну прогалину. Та ледве вспів Нетяга злізти з коня та придивитися, аж тут нараз виходить велет-лицар Булат-Микулич. Цілий зашитий у шкури, на голові шолом, в одній руці ратище, а в другій важкий меч.

І станув він та злющими очима дивиться на козака Нетягу:

— Ти хто такий?! — закричав він сердито. — Чи не захотілося тобі, щоб я зараз по тобі тризму одправив? Стій!

Але не злякався козак Нетяга велета-лицаря Булат-Микулича.

— Я козак Нетяга з Запорізької Січі! Не глумись, а віддай гетьманську булаву й козацькі клейноди, а ні — то будемо битися!

А велет-лицар Булат-Микулич зареготався на ціле горло:

— Авжеж, що битись, а не миритись будемо! Ой, не дам я тобі своєї булави, не дам! А чи є в тебе сила помірятись зо мною? Чи цупкі в тебе ноги? Уважай, щоб живцем

не влізли під землю від мого удару. Ну, що ж? Ходи козаче, будем битися!

І вийшли вони на крем'янистий тік і почався бій від сходу сонця до заходу. Від ударів аж земля здригалася. І як лиш наміряться велет-лицар у Булат-Микулич ударити мечем козака Нетягу, то все мечем по тоці завадить. І поколов він уже тік крем'янистий на дрібні кусні.

А козак Нетяга не здається. Він знає свою потугу, знає свою силу. Мечем рубає, пірначем по шоломі Булат-Микулича сильно-вдаряє. А як прийшов вечір, набрав козак Нетяга більшої потуги і як вдарить пірначем велета Булат-Микулича, то увігнав його всього у тік крем'янистий.

І від цього удару пустив Булат-Микулич свій меч на землю і давай проситись:

— Не вбивай мене козаче Нєтяго! Все віддам, що захочеш. Не знав я досі козацької сили!

Та не слухає цього козак Нетяга, а зловив його за бороду і привалив скалою.

— Ось тут тобі повіки сидіти, заки тризну відправиш надомною! Прощай велет-лицарю, Булат-Микуличу! Іду гетьманської булави діставати.

І засміявся козак Нетяга до Булат-Микулича, залишив його і увійшов до льоху.

А в льоху було темно й страшно. Але козакові Нетязі тепер було весело і радісно. На край світа пішов би, щоб лиш відшукати гетьманську булаву. Тому довго, довго блукав він у цій пітьмі, не знаючи ні входу ні виходу. А коли зайшов глибше в цей дивний таємничий льох, тоді почув гомін дзвона.

Жалібний звук розходився луною по льоху ніжно, глухо і наче манив-кликав його до себе. А козак Нетяга здивувався, його серце хвилювалося і він поспішив кроку. Ішов за тим гомоном, все ближче, ближче. І здавалося йому, що той дзвін вже недалеко. Він почав розглядатися і побачив у стіні маленьку щілинку, з якої било яскраве блискуче світло і падало прямо на нього.

— Тут, або ніде, — заговорив до себе козак Нетяга.

Він зараз підійшов до цієї щілини, пірначем підважив каміння, розсунув на боки, а коли поширив цей отвір, встромив до середини голову і почав розглядатись.

Але зразу нічого не міг помітити. Яскраве, світло, що заливало весь льох, осліпило його своїм блиском. Щойно коли очі привикли до цього незвичайного сяйва, аж тоді защеміло з радости серце в козака Нетяги.

Він побачив тепер просторий льох, цілий освічений дивним таємничим світлом. Із стелі звисав дзвін-велетень, який малощо не закривав своїми широкими крисами цілого льоху. А далі кругом дзвона стояли заковані в кайдани запорожці.

І вони саме вдаряли своїми кайданами об криси дзвону, наче в той спосіб благали для себе ласки від велет-лицаря Булат-Микулича. Вони не знали, що їх ворог лежить на крем'янистім тоці побитий і сам чекає на ласку і волю

Вони далі дзвонили ланцюгами, били ними об криси, а жалібний гомін розходився кругом по льоху. А козак Нетяга аж тепер завважив, що у велета-дзвона не має серця. Він висів порожній і ~~здав~~ на удари невільників, що стояли біля нього немов зачаровані анахтемською силою. І стало йому жаль козацького люду. Він вже хотів зрадитись, але тоді нечаяно його серце залилося незвичайною радістю. Він побачив гетьманську булаву і всі козачі клейноди. Вони лежали під самим дзвоном, на самій середині льоху, а це ясне неземне сяйво, що так сліпило очі, саме розходило-

ся від гетьманської булави. Вона то горіла, як сонце ясне, — бо сіяла самоцвітами і діамантами.

І не втерпів козак Нетяга довше бездільно придивлятися. Переліз отвір і скочив до гетьманського льоху між заporжців.

— Пугу! Пугу! Козак з Лугу! — крикнув Нетяга. — А це відколи ви такими жалібними паламарами поставали?

А козаки запорожці так і здригнулися, наче із сну збудилися.

— Ти хто такий, що посмів глумитись з нашої недолі? — заговорив старий дідуган-запорожець, що стояв на самім переді.

Та козак Нетяга тільки засміявся.

— Я козак з Лугу! Чи дозволите брати-запорожці гетьманську булаву і козацькі клейноди забрати!?

А нещасні запорожці з радости закричали, загомоніли:

— Бери, бери, козаче! Вже двісті літ лежать вони бездільно і нікому їх забрати...

А старий дідуган запорожець і собі:

— Вислухав Господь милосердний невольницькі благання. Не пішли надармо наші мольби і наші молитви. Таки ми додзвонилися своїми кайданами, що почув нас люд. А хоч вража Катерина забрала серце од велета-дзвона і виляли з нього цар-пушку, то даремне вона запопадалася. Вітай нам милий гостю з України!

І не було меж радости і щастя від цієї дивної зустрічі. А козак Нетяга як лиш підніс гетьманську булаву, то козацькі кайдани зараз розсипались на дрібні кусні і поспали на землю.

— Вставайте, низове товариство, брати-запорожці, бо воля близько! Не буде вже Булат-Микулич вашою долею торгувати і вільну волю нашої матері-України топтати! Розбирайте козачі клейноди і всі вирушайте за мною!

І кинулось все козацтво клейноди розбирати, а козак Нетяга стоїть і держить гетьманську булаву високо, високо і жде, аж все козацтво стало готове до походу. А тоді ще раз блиснув булавою і зараз всі пішли за ним, щоб якнайскорше вийти з льоху на світ Божий і побачити ясне сонечко волі.

VI.

І дивне диво сталося на Україні. Летом пташини рознеслася вістка по всій Україні про віднайдену гетьманську булаву.

Переказував цю радісну новину батько-Дніпро — Донові та Дністрові, а Дністер — Тисі та Дунаєві.

І заграли дзвони у Києві городі, у Чигирині, Полтаві, Батурині, у Галичі та далекому Ужгороді. І тоді рушив увесь нарід у Київ оглядати гетьманську булаву. Сотні й тисячі козацького люду спішило до гетьманської столиці. Як буйного цвіття, як зеленого листя — всіми шляхами, дорогами стежками хвилювало від народу. А все те йшло й плило на Київ, на Київ.

А там вийшов козак Нетяга до всього люду й підніс гетьманську булаву високо, високо. А гетьманська булава тоді засіяла як сонце і своїм сяйвом увесь люд козацький звеселила.

І вдарили довбиші у літаври, й заграли сурмачі у сурми на всі чотири сторони світу. А тоді виступили полковники з пірначами перед нарід і питають:

— А хто у нас тепер гетьманом буде?

А увесь нарід так і закричав:

— Той, що гетьманську булаву умів дістати! Козак Нетяга хай нам гетьманить! Слава козакові Нетязі! Слава! Слава! — кругом загомніло.

І знову задзвонили у Софійському Соборі всі дзвони: знову довбиші вдарили у літаври, а сурмачі заграли у сурми.

І став козак Нетяга гетьманом усієї України від Дону до Дунаю на славу всього козацького люду.

СЛОВО ПРО АВТОРА

Микола Угорчак (псевдоніми: Микола Погідний, Микола Стрибор Гедеон) народився 22 грудня 1901 року в Західній Україні. Середню освіту здобув у Коломийській гімназії, опісля студював філософію на Українському Вільному Університеті у Львові. Несприятливі політичні обставини не дозволили йому закінчити ці студії — він переключився на богословські студії, які закінчив у Станиславові 1928 року. Після висвячення був священником по різних парафіях Ко-

ломийщини та Гуцульщини. У 1948 році емігрував до Америки, де посвячувався душпастирській праці, поєднуючи її із літературною, творчою працею, для дітей.

На літературне поле Микола Погідний вийшов у 1931 році з оповіданням з народного життя „Домка”. З того часу його оповідання появлялися в різних часописах та журналах, а у видавництві „Нова Зоря” окремою книжкою появилася перша збірка його оповідань, яка була премійована та відзначена грошевою нагородою.

В 1950 році в серії Бібліотеки для дітей „Свшан-зілля” появилася окремою книжечкою історичне оповідання „Срібна гривня” — нагороджене премією ОПДЛ. У слід за цим появлялися його прозові твори для дітей: „Марійка Лебідка”, „Лісова квітка”, „Пригоди котика Мурчика”, „Ілля Муромець”, „Мандрівка ляльки Мелі”, „Дніпрові дзвони”. Але це ще не увесь доробок Миколи Погідного, бо коли заглянути в каталог в-ва „Світ Дитини”, то побачимо, що ім’я це стоїть біля багатьох книжкових появ, між якими деякі, як „Гетьманська булава” появилася трьома виданнями.

Микола Угорчак - Погідний був активним членом ОПЛДМ, своєю творчістю він здобув тривке місце в літературі для дітей. Творчість його змістовна, тематика різнородна і цікава, дітям приступна. Твори його наснажені релігійно-національними ідеями.

Отець Микола Угорчак помер 9 січня 1982 р. Творчість письменника ще довго наснажуватиме юні серця в любові до краси і правди нашого народу.

І. Б.

